

Ангелина Минчева

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКА ЛЕКСИКА У ПРЕВОДИМА НОВОГ ЗАВЕТА
ВУКА КАРАЏИЋА И НЕОФИТА РИЛСКОГ

У анонимној рецензији Франца Миклошича поводом Вуковог превода *Новог завета* помињу се оба бугарска превода која су дотада изашла: Сапуновљев (1828, Букурешт) и Неофита Рилског (1840, Смирна). По Миклошичу ниједан од њих није успешан, јер им је језик мешавина црквенословенског, бугарског и руског.¹

Сапуновљев превод заиста није од значаја за историју бугарске препороне књижевности, али је превод Неофита Рилског доживео б издања². Мада је дело једног изузетно образованог књижевника, аутора прве бугарске граматике (1835), представника тзв. славенобугарске школе у концепцијама изградње националног бугарског књижевног језика, *Нови завет* Н. Рилског остао је ван пажње истраживача како приликом проучавања књижевне норме у доба препорода, тако и у радovima, специјално посвећеним књижевној делатности Неофита Рилског. Не улазећи у детаље добијених резултата, напоменућемо само да је Н. Рилски први препородни књижевник с јасно формулисаном реалистичком концепцијом о начину изградње националног књижевног језика и његовог облика. То би морао бити књижевни језик који би, не одвајајући се од народног језика, ујединио дијалекатску разноликост и истовремено укључио у своја изражајна средства богатство црквенословенске писмене традиције – једна концепција чије је практично остварење било веома тешко, са више могућности за кодификацију у области граматике него

¹ Упор. о томе Вл. Мошин, *Вуков „Нови завјет”*, Сабрана дела Вука Караџића, X, Нови завјет, Приредили Владимир Мошин, Димитрије Богдановић, Београд, 1974, с. 576 и нап. 157, с. 577.

² I – Смирна, 1840; II – Смирна, 1850; III – Букурешт, 1853 и Лондон, 1859; IV – Букурешт, 1857, V – Букурешт, 1859; VI – Букурешт, 1859. Упор. Ив. Д. Шишманов, *Нови студии из областти на българското Възраждане*, I, Софија, 1926, с. 441–443.

при успостављању лексичког фонда бугарског књижевног језика³. Обично се о Н. Рилском као филологу суди по његовој *Бугарској граматици* и не узима се у обзир чињеница да управо у преводу *Новог завета* можемо тражити практично остварење Неофитових схватања о бугарском књижевном језику и путевима његовог развоја. Познато је да је Вуков превод настао не само зато да би постојао српски превод *Новог завета*, него и као текст-образац како мора изгледати српски књижевни језик. Н. Рилски такође улаже у своје дело нешто више од жеље да осигура разумљив текст *Новог завета* за бугарске хришћане који су били лишени самосталне црквене организације и званично су припадали грчкој православној цркви. У складу с његовом *Бугарском граматицом* то је превод са „славенског на болгарски јазыкъ”⁴. Из овога проистиче да би једно поређење превода *Новог завета* В. Караџића и Н. Рилског било оправдано не само због њиховог пионирског карактера и релативно кратког временског периода који их раздваја⁵. Много је битније што су се у својој књижевној делатности руководили одређеним принципима и убеђењем

³ Упор. Неофит Рилски, *Болгарска грамика*, Фототипно издание, Софија, 1984 (*Болгарска грамика*, *Сега перво сочинена*, Вь Крагуевџь, 1835), с. 1–73. Предговор (Хр. Първев); Л. Андрејчин, *Из историята на нашето езиково строителство*, Софија, 1977; Хр. Първев, *Очерк ко история на болгарската грамика*, Софија 1975; Вл. Мурдаров, *Диалектната основа на езику на Н. Рилски*, отразена в „*Болгарска грамика*” (1835), *Български език*, 1-2, 1972, с. 14–21; П. Ненкова, *Към спецификата на черковнославянското влияние у Неофит Рилски (с оглед към лексиката)*, *Изследвания из историята на българския книжовен език от миналия век*, Софија, 1979, с. 117–122; Ст. Стоянов, *Началото на науката за новобългарския език (Към 150-годишнината на „Болгарска грамика” от Неофит Рилски)*, „*Език и литература*”, 4, 1985, с. 9–18; В. Кювлиева, *Българско-грџкият словарь на Неофит Рилски – важно свидетелство за развойните тенденции в лексиката на новобългарския език през втората и третата четвџрт на миналия век*, *Език и литература*, 2, 1986, с. 31–37; Хр. Първев, *Проблеми на българската книжовноезиково лексика през третата четвџрт на XIX век*, „*Език и литература*”, 1, 1986, с. 1–12.

⁴ Овде користимо II издање Неофитовог превода. У свом писму (Неофитъ словеснейшему учителю Габровскому Г., 1941) Неофит Рилски каже да је веома задовољан што је „нащампанъ новий завѣтъ на нашъ природный языкъ”. На исти начин га квалификује и Кипиловски: „на природномъ нашемъ языкѣ”. Упор. Ив. Д. Шишманов, *нав. дело*, с. 442.

⁵ О историји тих превода види в. Мошин, *нав. дело*, с. 511–569. и Ив. Д. Шишманов, *нав. дело*, с. 66–67, 78, 147 и Р. Радков, *Неофит Рилски и новобългарската култура*, Софија, 1983, с. 95–104. Интересантна је чињеница да су Неофита оптужили за „лутірокалиинство” (писмо Н. Христовића од 14. VI 1840) – Ив. Д. Шишманов, *нав. дело*, с. 225.

да помажу стварању општенационалног, приступачног народу, савременог књижевног језика.

Овде не можемо да се задржимо на свим аспектима таквог поређења, нити да изнесемо све резултате до којих смо дошли. Због тога смо одабрали питање црквенословенске лексике, јер је однос према њој (у конкретном случају одговарајућа преводачка решења) карактеристичан за разлике у путевима изградње бугарског и српског књижевног језика у 19. веку. У центру наше пажње биће језик Неофитовог превода и оне карактеристичне особине два превода у односу на црквенословенски текст *Новог завета* које се истичу при њиховом поређењу⁶.

Док је код В. Караџића проблем био како превести *Свето писмо* користећи у највећој мери народни начин изражавања у граматички и лексички, дакле само оно што народ говори, задатак Н. Рилског као преводаца био је да усклади стихију народног језика са књижевном традицијом. Ово је Н. Рилски постигао у првом реду коришћењем потпуно народне новобугарске граматике, при чему су неки облици у одређеним случајевима дијалекатски маркирани; запажа се ограничен број варијаната код незваничних средстава, али се поред тога примећује свестан избор и доследно придржавање прихваћених морфолошких и синтактичких норми. Има доста чисто народних речи из разговорног језика, али основну речничку грађу сачињава неутрална општебугарска лексика, традиционални народни слој. За разлику од В. Караџића, Н. Рилски се доследно придржава књижевног облика личних имена и месних назива у тексту *Новог завета*, кодификованог у штампаним црквенословенским текстовима, укључујући и етнониме и називе локалне припадности. Сачувана су грчка имена новаца и мера према црквенословенском тексту, а такође и називи материја и драгог камења.

Превод Н. Рилског је усклађен са црквенословенским текстом у погледу употребе знатног броја речи с разноврсном семантиком, од којих већина потиче из старобугарских превода. Преовлађују именице и глаголи, али се у погледу творбе речи не примећује доминација одређеног типа. Ту ћемо само навести неколико примера који показују да је при превођењу ових лексема Вук доследно користио српске народне речи, док Н. Рилски чува изворне облике: *волеви* – *мудраци*, *жребии* – *коцке*,

⁶ Примере из Неофитовог превода наводимо поједностављеном графичком и савременим шрифтом. Вуков превод наводимо према издању: *Сабрана дела Вука Караџића*, X, с. 13–459. При поређењу са црквенословенским текстом користили смо издање Библије Санктпетербургъ, 1800. Паралелно смо користили и превод Новог завета из 1857, који је вероватно остварен и уз учешће П. Р. Славејкова, као и синодални превод из 1925.

вина – кривица, радујса – помоз’ Бог, полкъ – чета, болѣзни – страдања, начало – почетак, изыци – народи, сѣдалище – столица, смирава се – понижује се, чада – дјеца, геенна – пакао, мытори – цариници, блудници – курва, прелищавате се – варате се, человѣкъ домовитъ – домаћин, токмо – осим, жертва – прилог, сотвориша совѣтъ – начинише вијећу, утроба – трбух, туне – бадава, часъ – сахат, обличиго – покарај га, развращенный – покварени, оскверњава – погани, блюдо – круг, дѣвица – дјевојка, сокровище – благо, плащаница – платно, мѣръ – свијет, от похоть – од воље, пластъ – тијело, поклонници – богомољци, въ мене пребывае – стоји у мени, роптатъ – вичу, вопни – војници, сотвик – капетан, погибель – пропаст, свѣтъ – видјело, слово – ријеч, блажени са... – благо онима..., лестъ – превара и др.

Утицај црквенословенског текста, међутим, испољава се најснажније код сложеница и творбених типова на *-тель* (код назива вршилаца радње), *-nie* (код глаголских именица), *-ie* (код апстрактних именица). У тим случајевима Н. Рилски се доследно придржава црквенословенске лексике, док је В. Караџић елиминирао путем увођења српских народних речи и коришћења других творбених структура при стварању неологизама.

Поређење с Вуковим преводом омогућило је успостављање следећих односа.

1. Сложенице

Прилаз В. Караџића сложеницама у црквенословенском тексту Новог завета одавно је проучен и оцењен према постигнутим резултатима и Вуковим схватањима о српском књижевном језику⁷. Ј. Живановић наводи 85 сложеница из црквенословенског текста Новог завета којима у Вуковом преводу у већини случајева одговарају синтагме, у 25 случајева – прост израз, док је реченицу В. Караџић користио углавном за оне црквенословенске сложенице које су ушле у руски језик и које је радо прихватио славеносрпски тип књижевног језика. Само у 19 случајева је В. Караџић преводио композитом, при чему је у 11 случајева користио традиционални словенски израз у оригиналном или посрбљеном обли-

⁷ Упор. Ј. Живановић, *Како је Вук преводио са црквенословенскога сложене ријечи у Новом завету?*, „Богословски гласник”, књ. 16/6, Ср. Карловци, 1909, с. 445–455; Вл. Мошин, *нав. дело*, с. 657–662, с. 673; И. Грицкат, *Вуков превод Новог завета као споменик великог филолошког настојања*, Јужнословенски филолог, XXVI, 1–2, Београд, 1964, с. 219–245, пос. с. 241–244; О. Цвијић, *О неким речима у преводу Новог завета*, Јужнословенски филолог, XXVI, 1–2, Београд 1964, с. 401–412, пос. с. 401.

ку и у 8 случајева – подесну сложеницу. Закључак је да „сложенице Вук употребљава врло нерадо” и избегава црквенословенске сложенице по грчком образцу јер су „против духа српскога или словенскога језика” (по мишљењу А. Белића)⁸.

У свом преводу Неофит Рилски је врло радо прихватио црквенословенске типове сложеница. Наводимо примере само из 4 дела *Новог завета*:

Дела апостолска: 38 сложеница (13 – са *бoгo-*, 25 – са *блaгo-*). У 10 случајева јављају се сложенице и у Вуковом преводу (3 сложенице имају различиту структуру).

Откривење Јована богослова: 20 сложеница у преводу Неофита, 4 – у преводу Вука (*всeдeржитeль* – *свeдржитeль*; *блaгoдaт* – *блaгoдaт*; *блaгoслoвeнiе* – *блaгoслoв*; *iдoлoслужитeли* – *идoлoпoклoници*). Јеванђеље по Матеју: 22 сложенице. У 7 случајева сложеницу налазимо и у Вуковом преводу (*мaлoвѣрци* – *мaлoвјeрни*; *блaгoслoвeнъ*, *блaгoслoвaвa* – *блaгoслoви*, *блaгoсиљa*; *лицeмѣрiе*, *лицeмѣри* – *лицeмјeрјe*, *лицeмјeри*; *мнoгoцѣнeнъ бисeръ* – *мнoгoцјeнo зрнo бисeрa*; *дрeвoдѣлскiо сынъ* – *дрeвoдјeљин син*; *Ирoдъ чeтвeртoвлaжникъ* – *чeтвeрoвлaсник*; из црквенословенског текста прихватио је Н. Рилски *изычници*, Вук преводи неологизмом *нeзнaбoшци*).

Важна је чињеница да је у 8 случајева Неофит превео сложеницом црквенословенске једноставне речи: ЖЕНИХЪ: *млaдoжeницъ* – *жeник*; ЦЉЫ: *прoстoдушни* – *бeзaзлeни*; НА РАСПЋТІХЪ, ИСХѠДИЩА ПЪТEИ: *нa крѣстoпѣтищaтa* – *пo рaспyтицaмa*, *нa рaскрiшћa*; СЃДЪ: *прaвoсудiе* – *прaвдa*; ТРЃСИ: *зeмлeтpасeнiа* – *зeмљa ћe сe тpести*; ПРИВРЕМEНEНЪ: *мaлoврeмeнeнъ* – *нeпoстoјaн*; ТЕКТОНОВЪ: *дрeвoдѣлскiо* – *дрeвoдјeљин*; у перифрази: *длѣгo бoгoмoлствo лицeмѣрнo* – *лaжнo сe Бoгy мoлити дyгo*.

Посланица Јаковљева: 25 сложеница. У 8 случајева употребио је сложеницу и Вук, у 8 случајева – само Неофит, превodeћи црквенословенске једноставне речи: *смртoнoсaн*, *блaгoсиљaмo*, *блaгoслoв*, *нeлицeмјeрнa*, *блaгoдaт*, *зaкoнoдaвaц*, *пpeљyбoчинци*, *пpeљyбoчиницe*; ВЪРЕНЪ – *блaгoчeстивъ*, НЕ ПРЪЛЮБЫ СОТВОРИШИ – *нeпpeљyбoдѣйствyвaй*, ПРEСТЪПНИКЪ ЗАКОНА – *зaкoнoпpeстyпникъ*, ОТЕЦЪ – *пpaoтeцъ*, МИЛОСТЬ – *милoсeрдiе*, СЛАСТИ – *слaдoстpастiа*, ЩЕДРЪ – *блaгoутрoбeнъ*.

Поређење Јаковљеве посланице са црквенословенским текстом, савременим руским преводом и преводима из 1867. и 1925. дало је занимљив резултат: у 15 случајева исту сложеницу налазимо и у Синодал-

⁸ Упор. Вл. Мошин, *нав. дело*, с. 668.

ном преводу из 1925 (*благочестие, благочестив, законодател, замеделец, драгоценен, злострадание, смъртоносен, благословям, благословение, лицемерие, благодат, дълготърпение, прелюбодействиува, сладостратия, прелюбодейци, прелюбодейки*); од 8 сложеница Неофита 4 сложенице користи и превод из 1867 (*благочестив, благочестие, прелюбодействиувам, благоутробен*), док је у 4 случаја преводилац прихватио црквенословенску једноставну реч (*престъпник на закона отец милост, сласти*); превод Посланице из 1867. слаже се са Неофитом у укупно 20 случајева употребе сложеница (у 18 случајева – исте сложенице, у 2 случаја прихваћена је црквенословенска структурна варијанта). На крају, у 8 случајева ипак постоје паралелно сложенице код Вука, Неофита и у преводу из 1925 (упор. *благодат, смртоносан, благосиљамо, благослов, нелицемјерна, прелубочинци, прелубочинице, законодавац*). Скоро све сложенице у преводу из 1925. налазимо и у руском преводу, мада, како смо управо показали, црквенословенски текст није имао у свим овим случајевима сложеница.

2. Именице са суфиксом *-тељ*

В. Карацић није користио суфикс *-тељ* при стварању неологизама, неопходних за превод Новог завета. Преовлађују именице са суфиксима: *-ач* (13) и *-ник*, које налазимо у његовом речнику из 1852. године (даље Речник)⁹. О. Цвијић наводи 2 именице на *-тељ* између оних 37 речи које нису забележене у Вуковом предговору, нити у Речнику, али су их вероватно користили високообразовани људи. Шест именица на *-тељ* припада групи црквенословенских речи (2. група), а код посрбљених (3. група) преовлађује суфикс *-ац*; наведена је само једна именица на *-тељ* (*сведржителъ*).

В. Карацић не укључује у друго издање Речника именице *мучителъ* и *читателъ* (не спомињу се у предговору), којима се, према А. Белићу, служила интелигенција¹⁰.

Н. Рилски је, у свом преводу користио већи број назива за вршиоце радње са суфиксом *-тељ*. Он је проширио њихов круг не само у поређењу са црквенословенским текстом, већ и у поређењу са именицама на *-тељ*, наведеним у речнику Н. Рилског и у црквенословенском реч-

⁹ Вл. Мошин, *нав. дело*, с. 668–669.

¹⁰ О. Цвијић, *нав. дело*, с. 402, 404.

нику Саве Петковића¹¹. Мада ређе, Н. Рилски употребљава и придеве на *-тельнѣ*.

У преводу Јеванђеља по Матеју Н. Рилски је користио 7 именица на *-тель*. Вук Караџић се слаже са црквенословенским текстом само у 2 случаја (*родитеље, Јован Крститељ*). Н. Рилски је употребио 5 нових именица на *-тель*. Наводимо их у поређењу са црквенословенским текстом и Вуковим преводом: СЪАИ: *сѣатель – сијач*; ВОЖДИ: *водители – вођи*; ЗИЖДѸЩІИ: *зидатели – зидари*; КЪ ПРОДАЮЩЫМЪ: *при продавателите – к трговцима*; КЛЕВРЪТЫ СВОА: *сослужителите си – своје другаре*.

У Јаковљевој посланици употребљено је 9 именица на *-тель* од којих у 2 случаја налазимо сличну именицу и код Вука (*пријатељ, учитељ*). Исто тако, у осталим случајевима именице на *-тель* код Н. Рилског не одговарају црквенословенским речима које је морао превести: РАБЪ – *служитељ*, ТВОРЕЦЪ – *творитељ*, ЗАКОНОПОЛОЖНИКЪ – *законодатељ*, СХОДНИКИ – *согласдатели*, ПРАВАЩИИ – *управитељ*, ДРѸГЪ – *приатељ*.

3. Резултати поређења глаголских именица на *-іе* и апстрактних именица на *-іе* откривају највише додирних тачака у прилазу ове двојице преводаца.

Између 49 црквенословенских речи наведених у предговору код В. Караџића нема ни једне именице на *-іе*, *-іе*, у а групи посрбљених речи (од свега 47) има их 20: на *-је*, *-ље*: *лицемјерје, невјерје, сујевјерје; избилје обилје, братољубље, човјекољубље, среброљубље*; на *-ње* (највише – 12): *искушење, непоштење, обрезање, необрезање, откривење, отпуштење, помиловање, поучење, противљење, сазидање, уздржање, неуздржање*.

Између 84 неологизма 23 се завршавају на *-ње* (већина од глагола свршеног вида), што представља четвртину свих нових речи које је Вук створио за потребе превода: *избављење, извршење, обновљење, окамењење, оправдање, опушћење, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, посиењење, послушање, непослушање, потврђење, похођење, приговорљење, признање, примирење, утврђење*. Пет од њих је укључено у Речник, али међу њима нема ниједне именице на *-ње* из групе посрбљених. О. Цвијић наводи још 9 именица на *-ње*: *кађење невјеровање, нештење, пошћење, искушање, освећење*,

¹¹ ХРИСТОМАΘΙΑ славјанскаго јазика, 1852. ЛЕЕΙΚΟΝ ΤΗΣ ΣΛΑΒΟΝΙΚΗΣ ΧΡΗΣΤΟΜΑΘΙΑΣ 357 с.; Речник црквенословенскога језика, Израдио Прота Сава Петковић, Сремски Карловци, 1935.

прерађење, преступљење, примљење (од глагола свршеног вида; нису укључене у Речник)¹².

Шест именица према О. Цвијић регистровано је у најранијим речницима (из 16. и 17. века) и код старих хрватских књижевника (из 16. и 17. века): *кађење, невјеровање, искушање, прерођење, преступљење, примљење*¹³.

Код Н. Рилског именице на *-ние* и *-ие* су широко заступљена творбена категорија. Тако је у Јаковљевој посланици употребљено 25 глаголских именица на *-ние* (од њих 3 сложенице) и 9 на *-ие* (од њих 4 сложенице): *послание, искушение, терпѣние, смирение, начинание, давание, создание, слушание, говорение, гнѣвание, осквернение, помышление, писание, повелѣние, намѣрение, обращение, благословение, сомнѣние, желание, зачение, прихождение, злострадание, долготерпѣние, осуждение, согрѣшение; благочестие, подножение, арзличие, насилие, подобие, милосердие, лицемѣрие, сладострастие, усердие*. Подударности с именицама коришћеним у Вуковом преводу нема, али у 5 случајева и код Вука наилазимо на глаголске именице на *-ње*: *кушање, трпљење, створење, заклање, страдање* и у једном случају на *-је*: *подножје*.

У преводу Откривења Јована богослова Н. Рилски је користио 28 именица на *-ние* (од њих 4 сложенице): *откровение, терпѣние, изступление, учение, служение, создание, почивание, благодарение, благословение, землетрясение, спасение, молчание, мучение, водѣние, дозволение, блудодѣание, знамение, плѣнение, приношение, кричание, погубление, запаление, горение, рыдание, волхование, воскресение, основание, исиѣлени*. У 2 случаја В. Карацић је употребио исту глаголску именицу: *спасеније, васкрсеније*. У 7 случајева њима одговара именица на *-ње*: *откривење, трпљење, створење, мучење, постање, горење, исијељивање*.

Важно је истакнути да Н. Рилски, мада ређе, уводи глаголске именице народног типа на *-не* (код њега се оне пишу са *-нѣ*, а у неким случајевима код облика на *-ние* место акцента указује да се ради о именицама на *-не*). На пример: *гледанѣ, слушанѣ, иманѣ, скѣрцанѣ, носенѣ, погребуванѣ, паданѣ, отджхнованѣ*, евентуално и *давание, слушание, говорение, гнѣвание, прихождение*. Већина глаголских именица на *-ние* сачувана је и у преводу из 1925. г., али је повећан број облика народног типа на *-не*. У преводу из 1867. г. именице на *-ние* су уобичајено средство за преводитоца и тај се превод у већини случајева подудара с преводом Н. Рилског. Очигледно је да у кругу новозаветне лексике глаголске именице на *-ние*

¹² О. Цвијић, *нав. дело*, с. 405.

¹³ О. Цвијић, *нав. дело*, с. 410.

представљају црквенословенску групу, за разлику од именица на *-тель* које су обogaћене под руским утицајем. Ово потврђује и поређење с црквенословенским речником Н. Рилског уз његову црквенословенску хрестоматију. Од могућих црквенословенских речи у Јаковљевој посланици у речнику Н. Рилског нема 15. Дванаест од њих су: називи вршилаца радње на *-тель* (7 од свега 9 у тексту) и глаголске именице на *-nie* (5 од свега 25; вероватно су схватане као глаголске именице на *-ne*). Из Откривења Јована богослова у речнику Н. Рилског нема 41 речи, али 17 од њих налазимо у речнику Саве Петковића. Од 6 именица на *-тель* нема 2, а од 28 именица на *-nie* – 3.

Резултати поређења два превода своде се на следеће закључке:

1. Превод Н. Рилског остварен је, као и Вуков, на народном језику. Књишки елементи, коришћени с обзиром на црквенословенски образац, у већини случајева се подударују с преводом из 1867. г. (по свој прилици рад П. Р. Славејкова, који је паралелно с црквенословенским текстом издало у Њујорку Америчко библијско друштво). Као заједничко наслеђе, ове групе су заступљене и у савременом синодалном преводу из 1925. г.

2. Састав црквенословенске лексике у преводу Н. Рилског одражава објективни ток процеса изградње лексичке књижевне норме у бугарској препородној књижевности¹⁴. Нарочито интересантан у том погледу је проблем сложеница. У ствари, тенденција прихватања готових црквенословенских и руских композита и стварање нових по истим моделима у бугарској књижевности из доба препорода на веома специфичан начин се преплеће с творбом неологизама по чисто народним моделима за сложенице (на пример код пуристе Ивана Богорова). Ове некњижевне по типу сложенице нису биле успешне и нису имале могућности за интеграцију у већ постојећи фонд књижевних речи. Што се тиче самог начина грађења речи – тзв. композиције, мора се имати у виду да последња проучавања творбе речи у бугарским дијалектима дају неупоредиво више грађе него што бисмо очекивали код старих словенских композита¹⁵. У

¹⁴ Сам однос према стварању књижевне лексике налазимо у речнику Н. Рилског којим се завршава *Болгарска граматика* (с. 204–211); РѢчи Турски и нѢколко Гречески... „истолкуваны по возможности съ равнозначенателны Славенски или Русийски”. За замену ове 221 речи Н. Рилски уводи међу осталим 20 сложеница, 25 именица на *-nie*, 11 – на *-ie*, 13 именица на *-тель*. О типовима књижевних суфикса упор. Хр. Първев, *Проблеми...*, с. 9–10.

¹⁵ Упор. М. Троева, *Сложни имена за лица със суфикс -ец в българските говори*, Славистичен сборник, София, 1978, с. 197–203; Ю. Балтова, *Изграждане на книжовна лексика в българския език през Выражданета*. (Сложни съществител-

том смислу за позитивни однос препородних књижевника према сложенацима несумњиво је одиграо улогу не само пијетет према старобугарском језику и црквенословенској књижевности, него и чињеница да су образовани људи познавали грчки језик (нарочито до четрдесетих година, када почиње руски културни утицај), а по свој прилици и потенцијалне могућности композирања у бугарским дијалектима¹⁶.

3. Превод на народни језик једног текста као што је Нови завет код којег постоји изванредно дуга текстуална и преводна традиција, увек је постављао специфичне задатке у вези с његовим језичким обликовањем, наметнуте сакралним карактером текста и постулатима средњовековног преводачког приступа.

Чињеница да је В. Караџић имао за циљ да оствари преводни текст само на бази језичких средстава простог сељачког говора истиче у први план тежњу за тачним преношењем смисла новозаветног текста и за максималним одвајањем од изражајног облика његове црквенословенске верзије, неразумљиве за народ¹⁷. На тај начин Вук је извео један текст с престижном традицијом из граница средњовековног канона и максимално га ослободио реалија епохе у којој је био створен и историјске дистанце према описаним збивањима.

М. Поповић веома тачно одређује значај архаичних речи које је Вук, пошто је био приморан, свесно користио у свом преводу: „оне су давале духовне богатом библијском тексту патину свечане древности”¹⁸. Тачно је такође да је В. Караџић мењао своја схватања о књижевном језику; управо употреба 96 црквенословенских речи (од њих 47 посрбљених) и 84 неологизма у духу народног језика сведочи о томе да је он прихватио

ни – *potina concreta*), Известия на Института за бугарски језик, XXV, 1983, с. 9–11, с. 27.

¹⁶ О сложенацима у бугарској књижевности из доба препорода види Хр. Пљрвев, *Езикът на Неофит Бозвели*, „Бугарски језик”, XV, 6, 1965, с. 473–487; Ју. Балтова, *Някои видове composita в бугарския книжовен језик през Възраждането*, Бугарски језик, XXVI, 5, 1976, с. 372–379; Ју. Балтова, *За словообразователната синонимия и вариантност при композитумите в бугарския книжовен језик през периода на Възраждането*, Бугарски језик, XXIX, 3, 1979, с. 205–208; Ју. Балтова, *Изграждане на книжовна лексика в бугарския језик през Възраждането*, ИИБЕ, XXV, 1983, с. 8–31.

¹⁷ Упор. истраживања о Вуковом језику и стилу у Јужнословенском филологу, XXVI 1–2, Београд, 1963–1964. Посвећено стогодишњици смрти Вука Ст. Караџића; Вл. Мошин, *нав. дело*.

¹⁸ Вл. Мошин, *нав. дело*, с. 703.

став да „речничко благо народног језик није довољно за потребе књижевног језика”¹⁹.

У његовом преводу има особина које одступају од језика народног песништва. Па ипак, када је реч о стварању књижевног језика, један библијски (у ширем смислу речи) текст мора да буде и стилистички маркиран. А. Белић с правом сматра да В. Караџићу „није било важно стварање библијског језика као таквог, већ јасна и разумљива текста”²⁰.

Резултат је веома сажето оценила И. Грицкат: „Тачно је да је Вук у највећем делу овог превода постигао своје савршенство, али је тачно и то да му садржај и стил Библије углавном нису били блиски... Тако да се у овом делу нарочито на местима спиритуалн их, не ретко и тамних апстракција, његов стил у суштини показао неспреман”²¹.

Доследност с којом Н. Рилски прихвата црквенословенску лексику не мора се објашњавати само концепцијом славенобугарске школе. Још од новобугарских дамаскина, а касније и у „простом” језику књижевника 18. века, традиционални средњовековни књижевни језик присутан је у писменом изразу преко лексике. Црквенословенска штампана књижевност помаже укључивању овог књижевног слоја у новобугарски књижевни језик²². Из ових разлога, везаних за особине језичке ситуације на бугарском подручју током 18. века, Н. Рилски, уз увођење чисто народне граматике, успео је да пренесе у свој превод готове језичке елементе који га дистанцирају од народног језика и тако сачува обавезну за библијски текст „патину свечане древности”.

У преводу Н. Рилског наилазимо и на неуспешне и тешко разумљиве изразе; бугарски књижевни речник није прихватио све црквенословенске речи. Али у свом прилазу, у усвајању традиционалне (црквенословенске) лексике, Н. Рилски као преводилац није прекорачио меру на којој се базира нормативни систем националног бугарског књижевног језика.

¹⁹ П. Ивић, *Развој Вукових погледа на српски књижевни језик*, Зборник за филологију и лингвистику, XXI, 1, Нови Сад, 1978, с. 133–141, с. 140.

²⁰ Упор. Вл. Мошин, *нав. дело*, с. 666.

²¹ И. Грицкат, *нав. дело*, с. 244.

²² Види о томе А. Мишчева, *Ролята на традицията при възникването на новобългарския книжевни език*, Годишник на Софийския университет, ФСФ, Езикознание, Т. 77, I за 1983, Софиа, 1986, с. 75–123.

ПРИЛОГ

Из превода Неофита Рилског, Лука 10. 30–35. Упор. са Вуковим бугарским текстом Новог завета: Сабрана дела Вука Караџића, X, Нови Завјет, Београд, 1974, с. 1186–1189 (Огледи Бугарског превода Новог завета, 1822)

30 И Исуса ѿговори, и рече:
нѣкој чловѣкъ сдѣлаше ѿ

Иерусалима во Иерихонѣ, и
падна въ разбойницы кон-
то како го соклакоха, и на-
ложиха мѣ раны ѿиждоха си,
и оставиша го ѿвѣ живѣ.

31 И по случаяо священ-
никъ нѣкој сдѣлаше по тоа
пжтѣ: и како го видѣ, ѿ-
стави го и заминаси.

32 Подобниѣ, и нѣкој ле-
витѣ, помѣже доиде на ѿно-
вѣ мѣсто, како се прибли-
жи та го видѣ, ѿстави го
и ѿиде си.

33 Но ѿдинѣ Самаритинѣ,
којто пжтѣваше, доиде при
него, и како го видѣ, со-
жали мѣ се за него.

34 И пристѣпи, и повжр-
за мѣ раны те и полеа ги
сѣ масло и вино: и како го
качи на својатѣ си, доки-
тока, ѿведего въ гостинни-
ца та и грѣжаше за него.

35 И на оутрешниатѣ дѣнь,
како си поидѣ, и звлади два
сребренника, и даде на го-
стинникатѣ, и рече мѣ: и-
май грѣжа за тогѣва чело-
вѣка: и колкото ѿще по-
хѣрчиш за него, ѣзѣ кога-
то се вжрнемѣ ѿ да ти
заплаћимѣ.

* Рад је претходно објављен у зборнику
Научни састанак слависта у Вукове дане, 17/2, 59–69.